

Konstitucionālo tiesību komisijas

Viedoklis par sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu

tiesisko regulējumu demokrātiskas valsts iekārtā

Saturs

- I. Par viedokli
- II. Ievads
- III. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu loma un uzdevumi
- IV. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu statusa
reglamentācijas modeļi
- V. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu loma un uzdevumi
nacionālās informācijas un kultūras telpas nodrošināšanā
- VI. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu finansējums
- VII. Redakcionālā neatkarība
- VIII. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu struktūra un pārvalde
- IX. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu uzraudzība
- X. Sabiedriskais pasūtījums
- XI. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu koncentrācijas risks
- XII. Kopsavilkums

I. Par Viedokli

[1] Šajā Konstitucionālo tiesību komisijas (turpmāk tekstā – Komisija) ¹ Viedoklī (turpmāk tekstā – Viedoklis) apskatīta sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu loma un uzdevumi demokrātiskā valstī, to tiesiskais statuss un regulējums saistībā ar Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma projektu.

[2] Viedoklī, galvenokārt, vērtēti **Sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu regulējuma jautājumi**, kamēr pārējie Likumprojektā minētie jautājumi nav izvērsti.

Viedoklī vērtēts pašreiz spēkā esošais tiesiskais regulējums atbilstoši likumam „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem”² (turpmāk Viedokļa tekstā – Preses likums) un Radio un televīzijas likumam³ (turpmāk Viedokļa tekstā – Radio un TV likums), kā arī vērtēts paredzamais regulējums: Saeimā otrajā lasījumā 2010.gada 15.aprīlī pieņemtais likumprojekts „Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums”⁴ (turpmāk Viedokļa tekstā – Likumprojekts) .

[3] Šī Likumprojekta īpašo nozīmi un viedokļu dažādību apliecina augstā sabiedrības interese un aktīvā diskusija, kas pavada Likumprojekta izstrādes gaitu un ievērojamais priekšlikumu skaits, kurus iesniedza deputāti un darba

¹ Konstitucionālo tiesību komisijas sastāvs: Egils Levits (priekšsēdētājs), Gunārs Kušņš, Lauris Liepa, Mārtiņš Mits, Daiga Rezevska, Ineta Ziemele.

² Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: LR likums, Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1991.gada 14.februāris, Nr.5.

³ Radio un televīzijas likums: LR likums, Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1995.gada 19.oktobris, Nr.20.

⁴ Likumprojekts „Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums”, pieejams interneta vietnē, <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/9214DED26CE3E1F8C22576F00038C461?OpenDocument>, (skatīts 2010.gada 30.aprīlī)

grupa Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu attīstības jautājumu risināšanai, kuru Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija izveidoja 2009.gada 10.oktobra sēdē.

Saeimas komisijā iesniegto priekšlikumu pamatojumā un debatēs publiskajā telpā pausts viedoklis par nepieciešamību mainīt sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu regulējumu un būtiski papildināt Likumprojektu.

[4] Komisija *atzinīgi novērtē Likumprojekta sagatavošanā ieguldīto darbu*. Komisijas vērtējumā Likumprojekts tādā variantā, kāds tas pēc saņemto priekšlikumu izvērtēšanas 2010.gada 15.aprīlī pieņemts otrajā lasījumā, pēc būtības – ar zināmām modifikācijām – apstiprina līdzšinējo Elektronisko plašsaziņas līdzekļu noregulējumu, vairākos aspektos to uzlabo, kā arī transponē Latvijas likumos Eiropas Parlamenta un Padomes 2007.gada 11.decembra direktīvas 2007/65/EK prasības, kas iekļaujamas dalībvalstu nacionālajos tiesību aktos.

[5] Tomēr analizējot Likumprojektu tādā variantā, kāds tas tagad ir pieņemts otrajā lasījumā, Komisija secina, ka Likumprojektā nepietiekoši ņemta vērā **Latvijas informācijas un kultūras telpas specifika** un elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomā nav atrasti tai piemēroti risinājumi, kas harmoniski iekļautos Latvijas kā demokrātiskas, tiesiskas un nacionālas Eiropas Savienības dalībvalsts ietvarā.

Šeit sabiedrības diskusija un darbs pie adekvātu risinājumu izstrādāšanas vēl jāturpina.

[6] Komisijas Viedoklī konceptuālā līmenī apkopotī secinājumi un priekšlikumi, kas būtu ņemami vērā, reglamentējot elektroniskos plašsaziņas līdzekļus, it sevišķi sabiedriskos elektroniskos plašsaziņas līdzekļus.

[7] Komisija atzīst, ka, lai neriskētu ar sankcijām par minētās direktīvas 2007/65/EK neieviešanu, šīs direktīvas prasības ir steidzami transponējamas Latvijas likumos.

Tomēr Komisija uzskata, ka ne mazāk steidzami ir risināmas arī Viedoklī minētās problēmas, lai panāktu jūtamu Latvijas informācijas un kultūras telpas kopējās situācijas uzlabošanu un novērstu iespējamus riskus.

Ja Saeima uzskatītu par pareizu ņemt vērā Komisijas Viedoklī ietvertos argumentus, tad iespējami divi risinājumi:

[7.1.] Pirmkārt, šis Likumprojekts tiek pieņemts, pie tam, ja vēl atlikušajā laikā tas iespējams, tajā trešam lasījumam mēģinot iestrādāt adekvātus risinājumus jautājumos, kas norādīti šajā Viedoklī, it sevišķi par latviešu valodu, finansējumu un monopolizācijas nepieļaujamību (skat. Viedokļa V, VI un XI nodaļu). Tomēr, ja tas vairs nav iespējams, vai nav iespējams pilnā mērā, vienlaikus tiek izveidota darba grupa šī likuma grozījumu izstrādāšanai, kas tad adekvāti risinātu Viedoklī minētās problēmas. Visatbilstošāk būtu sagatavot atsevišķu likumu par Sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem.

[7.2.] Otrkārt, tiek sagatavoti un steidzamības kārtā pieņemti grozījumi patlaban spēkā esošajā Radio un TV likumā, kas tikai transponē direktīvas 2007/65/EK prasības, bet darbs pie Likumprojekta pilnveidošanas turpinās, un tas tiek pieņemts tad, kad Viedoklī minētie jautājumi ir adekvāti atrisināti.

II. Ievads

[8] 2009.gada 18.jūnijā Likumprojektu apstiprināja pirmajā lasījumā. 2010.gada 15.aprīlī Saeima pieņēma Likumprojektu otrajā lasījumā.

[9] Likumprojekta mērķis ir **visu** elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības reglamentācija, tai skaitā, aprakstot sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu tiesisko statusu un uzraudzības kārtību (Likumprojekta 2.panta pirmā un trešā daļa). Tāpat likums paredz noteikt **sabiedrisko** elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmu veidošanai un izplatīšanai nepieciešamā finansējuma avotus un finansēšanas kārtību (Likumprojekta 2.panta trešā daļa).

Pieņemtais likums pilnībā aizstātu šobrīd spēkā esošo Radio un TV likumu. Nepieciešamību aizstāt 1995.gada Radio un TV likumu ar mūsdienīgāku tiesisko regulējumu veicināja nozares tehnoloģiskās pārmaiņas, apraides iespēju paplašināšanās, jauna veida elektronisko plašsaziņas līdzekļu pieaugošā loma sabiedrībā, kā arī Eiropas Parlamenta un Padomes 2007.gada 11.decembra direktīvas 2007/65/EK prasības, kas iekļaujamās dalībvalstu nacionālajos tiesību aktos.

[10] Komisija atzīst, ka Likumprojektā būtu jāietver gan tehnoloģiju attīstības, gan sabiedrības vajadzību rosināts jauns tiesiskais regulējums pēc būtības.

[11] Viedokļa ievadā nepieciešams izdarīt atkāpi trim vispārējām piezīmēm par Likumprojektu, kas **netiks** tālāk izvērstas Viedokļa tekstā.

[11.1) *Pirmkārt*, Likumprojektā ieviests **jauns termins** – plašsaziņas līdzekļi. Tomēr tas neatrisinās terminoloģisko pretrunu, kas pastāv elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomas tiesiskajā regulējumā Latvijā. 1990.gadā pieņemtais Preses likums turpināja padomju tiesību sistēmas terminoloģisko tradīciju, lietojot terminu *masu informācijas līdzekļi*; šī vārdkopa kā jēdziens radusies un joprojām tiek lietota krievu valodā. Radio un TV likumā šis termins lietots izvairīgi, ieviešot vairākus jaunus specifiskus terminus: *sabiedrības saziņas līdzekļi* (2.panta 3.punkts), kas attiecas arī uz *elektroniskajiem sabiedrības saziņas līdzekļiem* (3.pants) un paralēli, *raidorganizācijas* (2.panta 10.punkts), tai skaitā *sabiedriskās raidorganizācijas* (4.panta otrā daļa, 5.pants). Spēkā esošajā regulējumā saziņas līdzekļi ir datu sistēmas un citas apraides sistēmas, savukārt raidorganizācijas ir uzņēmumi, kas veido vai retranslē programmas.

Jāatzīmē, ka Preses likumā pieļauta pretruna, par masu informācijas līdzekli atzīstot arī televīzijas un radio *raidījumus* (2.pants). Akadēmiskajā literatūrā un tiesu praksē likumdevēja pieļautā jēdzienu lietošanas nekonsekvence risināta par labu jēdziena *mediji* (vai *masu mediji*) lietojumam. Tiesas pēdējā laikā plaši lieto arī Likumprojektā pēc Latvijas Zinātņu akadēmijas

Terminoloģijas komisijas ieteikuma ieviesto terminu *plašsaziņas līdzekļi*; tomēr vienlaikus, atsaucoties uz Preses likumu, tiek lietots arī termins *masu informācijas līdzekļi*⁵.

[11.2] *Otrkārt*, Likumprojektā nav atspoguļotas **moderno tehnoloģiju** izpausmes elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomā. Latvijā līdz šī likuma pieņemšanai nav regulēti *interneta mediji*⁶. Likumprojekta 2.panta ceturtā daļa paredz likumprojekta regulējumu attiecināt uz interneta vidē tiešā laikā pārraidītu elektronisko plašsaziņas līdzekļu audiovizuālo programmu. Varētu pieņemt, ka tas attiecināms uz interneta televīziju, kaut arī tādas norādes Likumprojekta tekstā nav.

Tomēr interneta mediju darbībai vēlams detalizētāks interneta mediju darbības apraksts par Likumprojekta regulētajiem jautājumiem.

Papildus, Likumprojekts nereglamentē 2010.gadā Latvijā uzsākto programmu pārtraukt televīzijas programmu analogo apraidi un pilnībā ieviest *ciparu (digitālo) apraidi*. Likumprojekta 12.pantā paredzēta programmu izplatīšanas kārtība, kāda tā bija līdz ciparu apraides uzsākšanai, un tādējādi Likumprojektā paredzētie tiesiskie priekšraksti vairs neatbilst realitātei. Likumprojekta 67.pantā ir tikai norāde, ka televīzijas programmu zemes apraidi ciparu formātā veic Ministru Kabineta izraudzīts un apstiprināts komersants.

[11.3] *Treškārt*, elektronisko plašsaziņas līdzekļu **komercializācija**, tātad finansiālā atkarība no ienākumiem par reklāmu, neizbēgami iespaido **raidījumu saturu un kvalitāti**. Reklāma parasti cenšas sasniegt plašāko

⁵ Skat., piem.: *Mediju Atbildīgums*. Bērziņš I., Šulmane I. Izdevumā: *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2008/2009*. Rīgā: LU, 2009; par tiesu praksi skat., piem.: Rīgas Apgabaltiesas 2009.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr. C 04 2695 07; Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2008. gada 25. jūnija spriedums un AT Civillietu tiesu palātas 2010. gada 18.februāra spriedums.

⁶ Preses likums (2.panta *Prese un citi masu informācijas līdzekļi* pirmā daļa) neparedz atzīt interneta medijus par masu informācijas līdzekli. Radio un TV likums tos nereglamentē (1.pants un 2.panta 1., 3. un 8.punkts). Judikatūrā šis likuma robs aizpildīts, praksē piemērojot Preses likuma tiesiskās prasības arī interneta medijiem, skat., piem.: AT Civillietu tiesu palātas 2010.gada 18.februāra spriedums, kā arī Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2008.gada 25.jūnija, 2008.gada 23.janvāra un 2005. gada 30. novembra spriedums.

iespējamo auditoriju. Tā kā reklāma ir ietverta saturiskajos raidījumos, tādēļ tai nepieciešama tāda saturiska vide, kas arī sasniedz plašāko iespējamo auditoriju. Tas iespējams pamatā ar triviālkultūras⁷ piedāvājumiem, kas tādēļ komercatkarīgajos elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos ir dominējoši. Tajā pašā laikā kvalitatīviem problēmorientētiem raidījumiem ir grūti nodrošināt pienācīgu vietu programmā, jo tie sasniedz mazāku auditoriju, un tādēļ no komerciālā viedokļa nav tik interesanti, jo parasti nenes tik lielu peļņu.

Komisija uzsver, ka elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmas piedāvājumi pēc savas būtības **nav** tādi paši produkti kā parasti materiālās pasaules produkti, un **vērtējami citādi**, jo gan no politikas, gan socioloģijas, gan kultūras viedokļa ietekmē sabiedrības funkcionēšanu, tās attīstības līmeni. It sevišķi jāievēro, ka kvalitatīvie problēmorientētie raidījumi, kas ir forums un dod pienesumu sabiedrības diskusijai, ir **svarīgs faktors demokrātiskās iekārtas labai funkcionēšanai**.

Komisija norāda, ka arī triviālkultūrai ir sava vieta programmas piedāvājumā, taču valsts likumiem jānodrošina arī pamatnoteikumi, lai sabiedrība varētu attīstīties un demokrātija labi funkcionēt, pie kā pieder arī tādu apstākļu nodrošināšana, kas – ņemot vērā komercializācijas spiedienu – **lai elektroniskie plašsaziņas līdzekļi varētu sniegt sabiedrībai kvalitatīvu problēmorientētu piedāvājumu, nav atkarīgi no auditorijas lieluma**. Tas Latvijas apstākļos, ar skaitliski nelielu skatītāju un klausītāju auditoriju, ir svarīgāk nekā skaitliski lielās informācijas un kultūras telpās, kur šādu piedāvājumu vieglāk panākt arī zem komercializācijas spiediena.

Tādēļ Latvijā nepieciešami specifiski, Latvijas situācijai adekvāti likuma risinājumi, lai nodrošinātu programmas kvalitāti. Šo uzdevumu vislabāk var veikt ar stipru **sabiedrisko** elektronisko plašsaziņas līdzekļu palīdzību, taču tikai tad, ja likumi nodrošina to pietiekošu **darbības apjomu, finansiālo un**

⁷ Skat. plašāk: Thomas Hecken: Theorien der Trivialkultur. Bielefeld, 2007.

redakcionālo neatkarību, un orientē to darbību tieši **kvalitatīvu problēmorientētu raidījumu producēšanai**.

Tādēļ Likumprojekts kritiski jāpārbauda un tam bez aplinkiem jāsniedz atbilde uz to, kā tas pavisam **konkrēti**, ar attiecīgiem regulējumiem un to piemērošanu praksē, nodrošinās, ka Latvijas sabiedrībai tiks piedāvāti kvalitatīvi problēmorientēti raidījumi, kas nav atkarīgi no auditorijas lieluma. Pie tam jāņem vērā, ka Latvijas sabiedrībai kā skaitliski mazai sabiedrībai, lai tā varētu sasniegt augstu attīstības līmeni, šis piedāvājums nedrīkst būt daudz mazāks vai nekvalitatīvāks kā piedāvājums, ko sniedz elektroniskie plašsaziņas līdzekļi skaitliski lielās demokrātiskās sabiedrībās.

Komisija uzsver, ka šis jautājums Viedoklī nav plašāk izvērst. Tomēr Komisija uzskata, ka nepieciešama plaša un intensīva diskusija par Latvijas elektronisko plašsaziņas līdzekļu telpas kvalitāti. Jo, ja tā ir nepietiekama, tad šī problēma vienlaicīgi negatīvi ietekmē arī Latvijas demokrātijas funkcionēšanu.

III. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu loma un uzdevumi

[12] Sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem ir īpašas **funkcijas**, un tie bauda īpašu **statusu** kopējā elektronisko plašsaziņas līdzekļu laukā.

[12.1] *Pirmkārt*, sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem **nedrīkst** izvirzīt prasību būt peļņu nesošiem (**komerciāliem**), jo to darbības sekmes nav mērāmas ar gūtās peļņas vai skatītāju auditorijas apjoma rādītājiem.

Kā izriet no iepriekš teiktā [punkts 11.3], sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu misija ir kvalitatīva satura raidījumu sagatavošana un izplatīšana, aptverot nopietnu, sabiedrībai nozīmīgu tematiku un veltot tai analītisku, vispusīgu vērtējumu. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu loma ir padarīt savlaicīgi pieejamu sabiedrībai svarīgu informāciju, veicināt kvalitatīvas debates, izglītēt un informēt sabiedrību.

[12.2.] *Otrkārt*, sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu funkcija ir nodrošināt demokrātiskai sabiedrībai nozīmīgu un **saturīgu informāciju**, būt par sabiedrības diskusiju forumu un veicināt **kvalitatīvas problēmorientētas diskusijas**. Tādēļ tie ir principiāli **nepieciešami** valsts **demokrātiskas iekārtas labai funkcionēšanai**.

Sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem jāveicina izpratne par Latvijas valsts iekārtu, par **Satversmē nostiprinātajām konstitucionāla ranga vērtībām**, tajā skaitā uzskatu, ticības, izteiksmes brīvības un citu pamattiesību īstenošanu.

Komisija uzsver, ka sabiedriskie mediji ir būtiska Eiropas demokrātiskās informācijas un kultūras telpas tradīcija.⁸ Tieši sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi kopā ar izglītības sistēmu un citiem institūtiem īsteno valsts nodrošinātās tiesības indivīdiem zināt savas tiesības. Tikai informēti cilvēki var saprātīgi plānot savu dzīvi un pieņemt atbildīgus lēmumus par sabiedrībai nozīmīgiem jautājumiem.

[12.3] *Treškārt*, specifiskajos **Latvijas** apstākļos sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu funkcija ir veicināt sabiedrības izpratni par Latviju kā **nacionālu valsti**, veicināt latvisko identitāti, latviešu valodu, kultūru, mākslu, tradīcijas, veicināt demokrātisko patriotismu, sabiedrības integrāciju uz latviešu valodas pamata, padziļināt izpratni par nacionālajām vērtībām,

⁸ I. Daldera, L. Pavļuta ziņojums Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas darba grupai "Par sabiedrisko mediju attīstības jautājumiem", sēdes protokols Nr. 7, 14.12.2009.

Latvijas valsts un latviešu tautas vēsturi. Latvijas kā nacionālas valsts informācijas un kultūras telpas nostiprināšana latviešu valodā sevī ietver arī izpratnes veicināšanu par Latvijas piederību rietumu un Eiropas politiskajai un kultūras telpai, kā arī par Latvijā dzīvojošo minoritāšu kultūru.

[13] Lai nodrošinātu tiem uzdoto nozīmīgo funkciju izpildi, sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem jābūt **neatkarīgiem**. Neatkarība jānodrošina likumā ar mehānismiem, kas praksē funkcionē un kuru pārkāpumus var pārbaudīt un sankcionēt neatkarīga institūcija un tiesa.

Neatkarība nozīmē, *pirmkārt*, sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pienācīga un stabila **finansējuma garantijas**, kas ļauj īstenot augstvērtīga satura programmu. *Otrkārt*, neatkarība nozīmē sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu **redakcionālu neatkarību**.

[14] Papildus jāatzīmē, ka likumā jānodrošina ne tikai sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu, bet arī **privātā** īpašumā esošu elektronisko plašsaziņas līdzekļu redakciju **neatkarība no īpašnieku** (to aģentu) tiešas un neadekvātas ietekmes programmas satura veidošanā.

Redakcijai jebkurā gadījumā jānodrošina žurnālistu imunitāte pret iespējamu politiskās un ekonomiskās varas spiedienu. Redakcijai jāaizstāv žurnālisti pret elektronisko plašsaziņas līdzekļu īpašnieka prasībām par elektronisko plašsaziņas līdzekļu saturu.

[15] Gan sabiedrisko, gan komerciālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu neatkarības garants ir efektīva, neitrāla, objektīva elektronisko plašsaziņas līdzekļu **uzraudzības institūcija**, kuras rīcībā ir nepieciešamie **sankciju instrumenti**.

IV. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu statusa reglamentācijas modeļi

[16] Komisija konstatē, ka pastāv divi sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu reglamentācijas modeļi, starp kuriem likumdevējs var izvēlēties. Pirmais – veidot **vienotu** normatīvo aktu, kurā tiek reglamentēti visi mediji. Otrais – veidot **atsevišķu** normatīvo aktu, kurā regulē tikai sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu statusu un darbību; papildus tam pastāv normatīvais akts, kurš regulē citu plašsaziņas līdzekļu statusu un darbību.

Ja tiek izvēlēts pirmais modelis, tad sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem tiek atvēlēts skaidri nošķirts regulējums⁹.

[17] Izvērtējot abus šos modeļus un ņemot vērā sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa atšķirīgo lomu un ievērojamo nozīmi, Komisija uzskata, ka tā regulējumu vispiemērotāk būtu noformēt atsevišķā *Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā*.

Var apsvērt arī iespēju paplašināt sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu loku, vienā likumā reglamentējot gan jau pastāvošos TV un radio sabiedrisko plašsaziņas līdzekļus, gan arī šāda likuma regulējumu attiecinot uz drukas formā izdotiem preses izdevumiem.¹⁰ Preses likumā sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi nav reglamentēti, to darbība šobrīd paredzēta tikai radio vai TV formātā.

Iespēju sabiedriskos elektroniskos plašsaziņas līdzekļus reglamentēt ar atsevišķu aktu kā speciālo likumu paredz arī Eiropas Raidorganizāciju

⁹ E. Kots. Debates Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas darba grupā "Par sabiedrisko mediju attīstības jautājumiem", sēdes protokols Nr.2, 09.11.2009.

¹⁰ Patlaban kā sabiedriskais plašsaziņas līdzeklis drukas formā tiek izdots laikraksts „Latvijas Vēstnesis”, kas veic svarīgu sabiedrības informācijas un normatīvo aktu publicēšanas funkcijas.

savienība. Pamatojoties uz vairāku Eiropas valstu pieredzi ir izstrādāts speciālā sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa likuma modelis¹¹.

[18] *Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā* kā speciālā normatīvā tiesību aktā būtu nepieciešams pietiekoši izvērsti reglamentēt, it sevišķi šādus būtiskus sabiedrisko **elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības apstākļus**:

- 1) Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pastāvēšanas un darbības pamatprincipi;
- 2) Sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa organizatoriskā uzbūve un raidīšanas formāts; sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa vieta valsts pārvaldē;
- 3) Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības uzraudzība un kontrole;
- 4) Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu finansēšanas noteikumi un saimnieciskā darbība;
- 5) Sabiedriskais pasūtījums un sabiedrības līdzdalība sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbībā.

[19] Ja tomēr likumdevējs izvēlas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu statusu reglamentēt **kopējā** Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, kā tas paredzēts Likumprojekta koncepcijā, tad Likumprojektā nepieciešams iekļaut plašāku regulējumu un nostiprināt sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pastāvēšanai nozīmīgākos pamatprincipus. Patlaban Likumprojektā sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbībai veltīta XII nodaļa (57. – 63.panti); tajā ietvertās normas ir konspektīvas, tās pārņemtas no spēkā esošā regulējuma.

¹¹ Eiropas Raidorganizāciju savienības likuma modelis (*Public service broadcasting model law*), pieejams mājas lapā http://www.ebu.ch/departments/legal/pdf/leg_p_model_law_psb.pdf, aplūkots 2010.gada 12.martā.

Būtu nepieciešams normatīvi nostiprināt sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa īpašo nozīmi: tas ir radīts sabiedrībai, lai nodrošinātu kvalitatīvu programmu, to finansē sabiedrība un to kontrolē sabiedrības pārstāvji.

V. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu loma nacionālās informācijas un kultūras telpas nodrošināšanā

[20] Likumprojektā **nepietiekami nostiprināta Latvijas kā nacionālas valsts** un latviešu nācijas interešu nodrošināšana Latvijas elektronisko plašsaziņas līdzekļu uzturētajā informācijas un kultūras telpā. Likumprojekts būtu izmantojams kā efektīvs instruments, lai sasniegtu arī vairākus Satversmes 4.pantā un Valsts valodas likumā¹² noteiktos mērķus – latviešu valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību, latviešu tautas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un latviešu valodas ietekmes palielināšanu Latvijas kultūrvidē, veicinot ātrāku sabiedrības integrāciju¹³.

[21] Latvijas valsts **nacionāli-kulturālo identitāti** lielā mērā nosaka **latviešu valoda**, kas ir tās valstsnācijas – latviešu – valoda. Valoda ir arī būtiska personības pašapzināšanās daļa, un tās nozīmīgums nebūt nav saistāms tikai ar materiālo vai nemateriālo labumu apjomu, ko varam iegūt ar

¹² Valsts valodas likums: LR likums, Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 2000.gada 13.janvāris, Nr.1.

¹³ Valsts valodas likuma 1.pants:

1.pants.Šā likuma mērķis ir nodrošināt:

- 1) latviešu valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību;
- 2) latviešu tautas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu;
- 3) tiesības brīvi lietot latviešu valodu jebkurā dzīves jomā visā Latvijas teritorijā;
- 4) mazākumtautību pārstāvju iekļaušanos Latvijas sabiedrībā, ievērojot viņu tiesības lietot dzimto valodu vai citas valodas;
- 5) latviešu valodas ietekmes palielināšanu Latvijas kultūrvidē, veicinot ātrāku sabiedrības integrāciju.

šīs valodas starpniecību. Arī latviešu valodai lemts būt par noteiktas identitātes elementu.¹⁴

[22] Latviešu valodai kā valsts valodai Satversmes 4.pantā ir noteikts **konstitucionāls rangs.**

Tās konstitucionālais rangs nozīmē, ka tā obligāti lietojama **valsts institūcijās**, pārvaldē, tiesvedībā, oficiālā saziņā, un ka tai jābūt visas Latvijas sabiedrības **savstarpējās saziņas** valodai, neatkarīgi no indivīdu tautības un dzimtās valodas. *Tas juridiski nostiprina visu Latvijas iedzīvotāju tiesības un arī pienākumu lietot latviešu valodu kā mutvārdu, tā arī rakstveida saziņā.*¹⁵

No Satversmes 4.panta tādēļ izriet, ka valsts politikai jābūt vērstai uz to, lai nodrošinātu, ka latviešu valoda pilnvērtīgi pilda šo savu Satversmē noteikto konstitucionālo **valsts valodas funkciju.**

Tas jāņem vērā arī likumdevējam savā likumdošanas darbībā tur, kur tā tieši vai netieši ietekmē valsts valodas konstitucionālo statusu. Tas attiecas arī uz šo Likumprojektu.

[23] **Latvijas informācijas un kultūras telpa**, tās normatīvais nodrošinājums ir cieši saistīts gan ar **valsts valodas funkciju**, gan ar Latvijas valsts **demokrātisko iekārtu.**

Arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka nepieciešamība aizsargāt valsts valodu un nostiprināt tās lietošanu ir cieši saistīta ar Latvijas valsts demokrātisko iekārtu: "(...)globalizācijas apstākļos Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to arī pamatnācijas pastāvēšana un attīstība, latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas jomas sašaurinājums valsts teritorijā uzskatāms arī par valsts demokrātiskās iekārtas

¹⁴ Ina Druvieta. Latvijas valodas politikas pamatnostādnes Eiropas Savienības kontekstā, Letonikas pirmais kongress. Plenārsēžu materiāli. R.: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2006. 19.-34.lpp.

¹⁵ Satversmes tiesas 2005.gada 14.decembra spriedums lietā Nr.2005-02-0106, 15.1.punkts.

apdraudējumu"¹⁶. Spēkā esošajā Radio un TV likuma 19.panta piektajā daļā šobrīd nostiprināta iespēja Ministru kabinetam, izvērtējot Latvijas ģeopolitisko segmentāciju, reaģēt uz konstitucionālās vērtības – valsts valodas - aizsardzību mediju telpā un lemt par pasākumiem valsts valodas lietošanas veicināšanai attiecīgajā teritorijā¹⁷. Kaut arī šī tiesību norma praksē vēl nav piemērota, tomēr tās esamība Radio un TV likumā vērtējama kā reāls valsts valodas aizsardzības mehānisms. Likumprojektā šāda delegācija Ministru kabinetam nav paredzēta.

[24] Latviešu valodas kā valsts valodas funkcijas pilnvērtīgi jānodrošina arī tādā vidē, kurā dominē svešvalodas.

Taču šobrīd Latvijas elektronisko plašsaziņas līdzekļu telpā dominē svešvalodās pārraidītas programmas¹⁸.

Latvijā kā Eiropas Savienības dalībvalstī aizvien plašāku pielietojumu iegūst citu Eiropas tautu valodas. Interneta telpā visizplatītākā ir angļu valoda.

Latvijas elektronisko plašsaziņas līdzekļu telpā joprojām dominē krievu valoda. Skatīdamies Latvijas televīziju latviešu valodā, skatītājs bieži vien redz arī subtitrus krievu valodā.¹⁹ Pētījumos norādīts uz Krievijas elektronisko plašsaziņas līdzekļu, it īpaši televīzijas, izšķirošu ietekmi vismaz uz krievu valodā runājošo skatītāju sabiedriskās domas veidošanos Latvijā²⁰.

¹⁶ Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103, secinājuma daļas 3.2. punkts.

¹⁷ Radio un TV likuma 19.panta piektā daļa:

„Ja Ministru kabinets konstatē, ka kādā valsts teritorijas daļā pastāv draudi valsts valodas lietošanai vai arī tās lietošana vai izplatība ir būtiski nepietiekama, tad Ministru kabinets lemj par pasākumiem valsts valodas lietošanas veicināšanai attiecīgajā teritorijā.”

¹⁸ Kruks S., Šulmane I, Plašsaziņas līdzekļi demokrātiskā sabiedrībā. Izdevumā „Cik demokrātiska ir Latvija. Demokrātijas audīts”, Rīgā, 2005, 147.lpp.

¹⁹ Butkus A. Valsts valoda: likums un realitāte, 2004.gada 11.decembris

²⁰ Dimants A. Krievijas masu mediji Latvijā, Acta Prosperitatis. Rīga: BA Turība, 2010, 30.lpp.; Poriņa V. Valsts valoda daudzvalodīgajā sabiedrībā. Individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā. Rīga, 2009, 107.lpp.

[25] Tādēļ Likumprojektam, kas tieši ietekmē Latvijas informatīvo un kultūras telpu, jāņem vērā šī pašreizējā situācija, un jāmēģina tā **uzlabot** atbilstoši Satversmes uzdevumiem.

[25.1.] Tam vispirms jābūt vērstam uz to, lai elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomā **latviešu valoda** varētu pildīt savu **konstitucionāli noteikto valsts valodas funkciju**, lai Latvijas informācijas un kultūras telpas ietvaros ar elektronisko plašsaziņas līdzekļu starpniecību Latvijas iedzīvotājiem latviešu valodā tiktu piedāvāts **augstvērtīgs**, uz **Latviju**, tās interesēm un vajadzībām, tās demokrātisko valsts iekārtu orientēts informācijas un kultūras piedāvājums.

[25.2] Tāpat Likumprojektā precīzi jāparedz, ka sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem Latvijas informācijas un kultūras telpas nostiprināšanai atbilstoši 12.3.punktā minētajam jāveicina sabiedrības izpratne par Latviju kā **nacionālu valsti**, jāveicina latviskā identitāte, latviešu valoda, kultūra, māksla, tradīcijas, jāveicina demokrātiskais patriotisms, sabiedrības integrācija uz latviešu valodas pamata, jāpadziļina izpratne par nacionālajām vērtībām, Latvijas valsts un latviešu tautas vēsturi.

[25.3] Likumprojektā arī jānosaka, ka sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem nepieciešams attīstīt **īpašas** programmas **mazākumtautību** valodās, lai veicinātu visu Latvijas iedzīvotāju interesi par Latviju un sabiedrības integrāciju Latvijā kā nacionālā valstī. Programmu pārņemšana no šo minoritāšu izcelsmes zemēm **nav** adekvāts līdzeklis šā mērķa veicināšanai.

[26] Neviena informācijas un kultūras telpa, arī ne Latvijas, mūsdienu **globalizētajā pasaulē nav un nevar būt ekskluzīva**. Katram Latvijas iedzīvotājam, ja viņš to vēlas, jābūt iespējai piekļūt **jebkuras citas valsts** programmām, informācijas un kultūras telpai.

[26.1.] Ar interneta vai satelīttelevīzijas iespējām šādu šķēršļu gandrīz nav. Tādēļ šeit īpašs regulējums varētu būt nepieciešams tikai tiktāl, ciktāl tas

attiektos uz tehniskām iespējām, piemēram, tiesībām pieslēgt uztverošos aparātus šādu televīziju raidītājiem.

[26.2.] Likumprojekta galvenais uzdevums tomēr ir nodrošināt, lai globālajā informācijas un kultūras piedāvājuma klāstā Latvijas iedzīvotājiem tiktu piedāvāts arī pietiekoši aptverošs un adekvāts **savas** – Latvijas informācijas un kultūras telpas – piedāvājums.

[26.3] Attiecībā uz globālo piedāvājumu, kam Latvijā jābūt pieejamam, kā īpašs aspekts jāņem vērā Latvijas integrācija pārnacionālajā **Eiropas Savienībā**.

Tas nozīmē, ka Likumprojektam jānodrošina Latvijas iedzīvotājiem pienācīga iespēja piekļūt Eiropas Savienības, citu tās dalībvalstu informācijas un kultūras telpām. Tas nepieciešams arī, lai **Latvijas pilsoņiem nodrošinātu demokrātiskās tiesības** līdzvērtīgi piedalīties Eiropas Savienības politikas veidošanā, izprast Eiropas jautājumus, kas vienlaicīgi ir arī Latvijas jautājumi.

Tādēļ Latvijas iedzīvotājiem Likumprojektā normatīvi jānodrošina tiesības piekļūt Eiropas Savienības, citu tās dalībvalstu informācijas un kultūras telpām. Tas it sevišķi attiecas uz **kabeļtelevīzijas** un ārvalsts programmu retranslācijas piedāvājumiem, tulkojumiem. Šeit jābūt īpašiem noregulējumiem, kas atspoguļotu Latvijas līdzdalību Eiropas Savienībā.

[27] Salīdzinot šeit minētos aspektus ar noregulējumiem Likumprojektā, jāatzīst, ka Likumprojektā tie vispār nav pieminēti vai netiek pienācīgi nodrošināti. Likumprojekts šajā ziņā reālo situāciju neuzlabo. Ja likuma galīgā redakcija esošo situāciju vēl vairāk pasliktinātu, tad tas nonāktu pretrunā ar Satversmes 4.pantā un Valsts valodas likumā nostiprinātajiem mērķiem. Pie tam, lai Likumprojektu varētu vērtēt kā apmierinošu, šajā nodaļā minētajiem aspektiem jābūt noteiktiem Likumprojektā nevis deklaratīvā līmenī, bet Likumprojektam jāparedz konkrēti un efektīvi mehānismi to īstenošanai.

VI. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu finansējums

[28] Likumprojektā nepieciešams nostiprināt sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu **redakcionālo neatkarību**, it sevišķi adekvāti atrisinot to **finansējuma jautājumu**.

Latvijas sabiedrības negatīvā pieredze radījusi izpratni, ka **sabiedriskais** radio un televīzija nozīmē to pašu, ko **valsts** elektroniskais plašsaziņas līdzeklis. Šādu izpratni ietekmē gan budžeta piešķiršanas process un to pavadošie likumdevēja un politikas vērotāju komentāri, gan arī sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmas saturs.

Piešķirto budžeta līdzekļu nepietiekamība un vienlaikus prasības sabiedriskā pasūtījuma izpildei nostāda sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekli **nevienlīdzīgā pozīcijā** pret komerciālajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem un liek sacensties ar tiem par reklāmdevēju naudu. Šajā nevienlīdzīgajā cīņā zaudē skatītājs.

Likumdevējam tādēļ ir pienākums tieši nodrošināt sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu **neatkarību** no **valsts varas** ietekmes tāpat kā no **reklāmdevēju, sponsoru vai citu finansētāju** ietekmes.

[29] *Eiropas Padomes rekomendācija* Nr. R (96) 10 nosaka dalībvalstu valdībām pienākumu paredzēt atbilstošu, drošu un saprotamu finansēšanas modeli sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu īpašā statusa nodrošināšanai, kas garantētu sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu funkciju izpildei pietiekamus līdzekļus.

[30] Likumprojekts paredz, ka sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi ir redakcionāli neatkarīgi un finansiāli patstāvīgi (59.panta pirmā daļa).

Tomēr šāda deklarācija **nav nostiprināta ar tiesiskām garantijām**.

Radio un TV likums (5.panta ceturajā daļā) paredzēja finansiālo nodrošinājumu: „Sabiedrisko raidorganizāciju finansiālā nodrošinājuma avoti ir valsts budžets - turklāt finansējums no tā nedrīkst būt mazāks kā iepriekšējā gadā (..)”. Turpretim Likumprojekta 66.pants *Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu finansējuma avoti* šādu garantiju neparedz. Likumprojektā nav aprakstīts sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu finansēšanas modelis, tikai nosaukti trīs konkrēti avoti: budžeta dotācijas (iespējamā garantētā dotāciju summa vai tās nodrošinājuma kārtība nav piedāvāta), ieņēmumi no saimnieciskās darbības un dāvinājumi, un ziedojumi.

[31] Komisijas ieskatā sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa redakcionālā neatkarība ir vistiešākajā veidā saistīta ar **finanšu resursu pietiekamību** un to **piešķiruma prognozējamību**.

Likumprojektam jāparedz redakcionālās neatkarības nostiprinājums ar pietiekama finansējuma **garantiju** vai pastāvīgu pietiekamu līdzekļu akumulējošu **finansēšanas modeli**.

Iespējamie finansēšanas avoti bez Likumprojektā minētajiem varētu būt arī **abonentmaksas**, komerciālo plašsaziņas līdzekļu reklāmas ieņēmumu **papildnodeva**, kas tiktu novirzīta sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem (kuri tad raidītu mazāk reklāmas), un citi.

Tas novērstu iespējas izdarīt politisku spiedienu uz sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekli, izmantojot elektroniskā plašsaziņas līdzekļa finansēšanas sviru, apstiprinot (vai neapstiprinot) ikgadējo sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa budžetu.

VII. Redakcionālā neatkarība

[32] Likumprojektā iekļauta prasība respektēt **redakcionālo neatkarību**, tomēr nav izvērstas šīs **prasības nodrošinājums**. Tā visumā ir palikusi

deklaratīvā līmenī. Tas attiecas kā uz sabiedriskajiem, tā privātajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem.

Komisija uzsver, ka papildus finansiālajam nodrošinājumam elektroniskajā plašsaziņas līdzeklī ir svarīgi respektēt žurnālistu un citu programmas saturu veidojošo darbinieku radošo patstāvību un neatkarību no politiskā vai ekonomiskā spiediena.

[33] Papildus finansiālajai patstāvībai redakcionālo neatkarību iespējams nodrošināt, īpaši reglamentējot **programmu redaktora statusu un neatkarību** no sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa saimnieciskās vadības.

Likumprojekta otrajam lasījumam piedāvātajā 62.panta redakcijā noteikta galvenā redaktora autonoma ievēlēšanas kārtība (to uz pieciem gadiem ievēlē Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome). Galvenajam redaktoram piešķirtas veto tiesības valdē programmu jautājumos. Tomēr otrajā lasījumā pieņemtajā redakcijā 62.pants nav iekļauts.

[34] Komisijas ieskatā Likumprojektā būtu jāapraksta **galvenā redaktora** (vai, labāk, galveno **Redaktoru padomes**) kā neatkarīgas, par redakcijas politiku atbildīgas amatpersonas tiesības un garantijas. Būtu ieteicams aprakstīt galvenā redaktora statusu un sīkāk reglamentēt ar programmas sastādīšanu saistīto darbību patstāvību, kā arī precīzāk aprakstīt galvenā redaktora kā valdes locekļa statusu ar nozīmīgām tiesībām tādu jautājumu izskatīšanā un lēmumu pieņemšanā, kas skar programmu saturu.

[35] Nozīmīgākā prasība elektronisko plašsaziņas līdzekļu redakcionālās neatkarības nodrošināšanai ir elektronisko plašsaziņas līdzekļu **īpašnieku ietekmes ierobežošana** attiecībā uz elektronisko plašsaziņas līdzekļu **programmas saturu**. Likumprojekta noregulējumi šeit ir nepietiekoši.

[36] Papildus nepieciešams nodrošināt arī **elektronisko plašsaziņas līdzekļu īpašnieku caurskatāmību**. Tas sevišķi svarīgi Latvijā kā **mazas** informācijas un kultūras telpas apstākļos. 2009.gadā veiktie darījumi preses tirgū un attiecībā uz privāto TV raidorganizāciju izraisīja politikas vērotāju un sabiedrības diskusiju un nozīmīgas izmaiņas mediju redakcijās²¹. Ņemot vērā privāto elektronisko plašsaziņas līdzekļu pakļautību tirgus prasībām un sekojoši privātu interešu iespējamu ietekmi uz elektronisko plašsaziņas līdzekļu saturu, ir svarīgi zināt, kam pieder konkrētais elektroniskais plašsaziņas līdzeklis.

Tāpēc Likumprojektā būtu izvirzāma prasība nodrošināt elektronisko plašsaziņas līdzekļu **īpašnieku caurskatāmības principu**; tas ir, iespēju noskaidrot visas tās personas, kam varētu būt tieša ietekme uz elektroniskā plašsaziņas līdzekļa saturu.

VIII. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu struktūra un pārvalde

[37] Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu strukturālā uzbūve Likumprojektā ir **identiska** šobrīd spēkā esošā *Radio un TV likuma* modelim.

Likumprojekts paredz, ka sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi ir valstij 100% piederošas sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kurās dalībnieka funkcijas pilnībā realizētu Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (analogiski – šobrīd Nacionālā radio un televīzijas padome). Valsts sabiedrības pārvaldi nodrošina valde.

²¹ Pēc laikraksta „Diena” īpašnieku maiņas, redakcijas vadība pieprasīja atklāt pircēja – ārvalstu komercsabiedrības – īpašniekus un darījuma beneficiārus, tas ir, personas, kas var realizēt patiesu medija kontroli. Neguvuši pārliecinošu apstiprinājumu, vairāki vadošie žurnālisti izvēlējās galēju līdzekli – atstāja mediju, lai izveidotu jaunu izdevumu. 2009.gadā populārās TV ziņu programmas *De Facto* veidotāji pārgāja no sabiedriskā TV raidorganizācijas uz privāto TV kanālu, nemainīgi turpinot īstenot izveidoto raidījuma formātu un redakcijas politiku.

[38] Likumprojekta apspriešanas gaitā ir izvirzīts priekšlikums stiprināt sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa neatkarību, pārveidojot to par sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu **fondu**, kas atbilstu patstāvīga **publisko tiesību nodibinājuma** statusam²².

Šādā gadījumā valsts nodibinātu sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu fondu, ieguldītu fondā sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darba nodrošinājumam nepieciešamos līdzekļus, kā arī paredzētu tam citus ienākumu avotus. Fonds kā publisko tiesību nodibinājums būtu apveltīts ar nozīmīgāku autonomiju kā valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību. Fonda uzdevums būtu pārzināt piešķirtos līdzekļus, nodrošinot sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa darbības finansiālos līdzekļus.

Fonda vadībā darbotos neatkarīgu ekspertu grupa, kas, tai skaitā, organizētu sabiedriskā pasūtījuma izstrādi, apkopojot sabiedriskās apspriešanas gaitā saņemtos priekšlikumus, kas būtu guvuši ekspertu atzinību. Sekojoši, fonds organizētu elektronisko plašsaziņas līdzekļu kā raidorganizāciju darbu.

[39] Komisija uzskata, ka tomēr būtu jāapsver iespēja, ka sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļi veidojot kā **publisko tiesību nodibinājumu**, *tas* spētu pilnīgāk realizēt tam nodotās funkcijas salīdzinājumā ar valsts sabiedrību ar ierobežotu atbildību.

IX. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu uzraudzība

[40] Likumprojekts paredz sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu uzraudzību uzticēt Nacionālajai elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomei (turpmāk Viedokļa tekstā – *Padome*). Padome ir kapitāla daļu turētājs

²² Darba grupas ziņojums Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai *Par sabiedrisko mediju attīstības jautājumiem* (2009.gada decembris, npublicēts).

Sabiedriskajos elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos (skat. VII sadaļu iepriekš) un vienlaikus arī visu elektronisko plašsaziņas līdzekļu uzraudzības iestāde²³. Analizējot Padomei piešķirtās pilnvaras, Komisija secina, ka Likumprojekts nav grozījis padomes duālo statusu, kāds tas šobrīd paredzēts Radio un TV likumā. Padome arī nākotnē pildīs sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu dalībnieka pārstāvja, tātad, īpašnieka funkcijas. Vienlaikus padomei paredzēts uzraudzīt visu elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbību.

[41] Tomēr identisku standartu piemērošanu Padomei **apgrūtina** tās dalībnieku ieinteresētība tieši sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pārvaldīšanā, jo sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu īpašnieka funkciju kolīzijā ar elektronisko plašsaziņas līdzekļu tirgus uzrauga pienākumiem prevalē konkrētākās – tās pārraudzībā nodoto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu – intereses.

[42] To pamato vēl viena padomes statusa nepilnība – **Padomi ievēl Saeima**, pamatojoties uz likumdevēja politisko partiju priekšlikumiem. Likumprojekts neliek šķēršļus turpināt Latvijā iesakņojušos negatīvo tradīciju partiju pārstāvjiem vienoties (Likumprojekta 51.panta pirmā un otrā daļa) par pieņemamiem kandidātiem. To objektivitāti nevar nodrošināt tikai ar prasību kandidātiem nebūt politisko partiju vai to apvienību amatpersonām (51.panta 4.daļa).

Kā nepamatota jāvērtē arī pastāvošā prakse Padomes locekļus ievēlēt aizklātā balsojumā. Aizklātums šādā balsojumā liedz vēlētājiem uzzināt deputātu izdarīto izvēli un noskaidrot izvēles iemeslus.

²³ Likumprojekta 57.pants paredz, ka Padome izstrādā un apstiprina sabiedrisko elektronisko mediju statūtus, ieceļ un atceļ to valdi, izstrādā gada plānu, sagatavo budžeta projektu un „aizstāv” to Saeimā; Padomei arī paredzēts izšķirt domstarpības sabiedriskā medija galvenā redaktora un valdes attiecībās (Likumprojekta 62.p.5.daļa) un vienlaikus (Likumprojekta 55.panta 1. un 3.daļa) izstrādā elektronisko mediju nozares attīstības stratēģiju un uzrauga visu elektronisko mediju darbību.

[43] Eiropas Raidorganizāciju apvienības modeļa likuma 11.panta otrajā daļā iekļauts paraugs 12 dalībnieku elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes veidošanai no visdažādāko *pilsoniskās sabiedrības grupu locekļiem*²⁴. Komisija uzskata, ka Padomes veidošanā noteicošajam faktoram jābūt nevis politiķu vienošanās principam, bet pilsoniskās sabiedrības dažādu jomu pārstāvībai, piemēram, pazīstamiem un atzītiem kultūras, mākslas, zinātņu un izglītības nevalstisko organizāciju izvirzītiem pārstāvjiem ar nevainojamu reputāciju.

Tas neizslēdz iespēju, ka arī politiskajām partijām varētu būt daži pārstāvji Padomē, taču tie nedrīkstētu būt vairākumā vai pat veidot lielāko pārstāvības grupu.

Šāda Padomes izvēle nodrošinātu sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbību, kas nebūtu tieši padots tikai vienam sabiedrības sektoram – politiskajām partijām, bet gan reprezentētu sabiedrības plurālismu. Šāda izvēlēta Padome arī varētu labāk nodrošināt profesionālu sabiedriskā pasūtījuma vērtēšanas procesu.

X. Sabiedriskais pasūtījums

[44] Sabiedriskais pasūtījums Likumprojektā ir pieminēts, tā saturs ir pietiekami izvērsti. Likumprojekta 1.panta 25.punkts nosaka, ka sabiedriskais pasūtījums ir sabiedrībai paredzēts plašs un daudzveidīgs programmu kopums, kuru finansē un uzrauga sabiedrība.

[45] Sabiedriskais pasūtījums ir pats svarīgākais **programmatiskais norādījums**, ko sabiedrība dod sabiedriskajam elektroniskajam plašsaziņas

²⁴ 11 Pants - Apraides Padome §1 Apraides Padomei jāpārstāv vispārējās publiskās intereses attiecībā uz apraides programmām. . §2 Apraides Padomē ir divpadsmit locekļi, kas pārstāv iespējami dažādas pilsoniskās sabiedrības grupas..

līdzeklim. Tāpēc sabiedriskā pasūtījuma definēšanai, tā mērķa, satura vadlīniju un sagatavošanas procesa aprakstam jābūt normatīvi precīzi noteiktam un tam jāatbilst nacionālas valsts pamatuzdevumiem (punkts 12.3).

[46] Sabiedriskais elektroniskais plašsaziņas līdzeklis pakļaujams regulārai **kontrolei** attiecībā uz sabiedriskā pasūtījuma izpildi. Sabiedriskā pasūtījuma sagatavošanas process aktualizējams ik gadu.

Tādēļ Likumprojektā jāparedz precīzi sabiedriskā pasūtījuma **izpildes kvalitātes kritēriji** un **stingrs kontroles mehānisms**.

[47] Likumprojekts atstāj sabiedriskā pasūtījuma **konkretizāciju** sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ziņā.

Tomēr Latvijas praksē ir zināma negatīva pieredze šādai elektronisko plašsaziņas līdzekļu iespējai patstāvīgi noteikt sev darāmos darbus.

Tādēļ Likumprojektam būtu jāparedz, ka **Padome** stingrāk kā līdz šim pārbauda sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu piedāvāto sabiedriskā pasūtījuma koncepciju, kontrolē tā izpildi, kā arī pienācīgi izvērtē kultūras, izglītības un publicistikas jomu pārstāvju pamatotus ieteikumus un iebildumus.

[48] Tāpat Likumprojektā jāparedz pietiekoši nozīmīga **sabiedrības līdzdalība** sabiedriskā pasūtījuma veidošanā un izpildes kontrolē. Likumprojektā nepieciešams noteikt, kā tieši darbojas sabiedrības uzraudzība pār sabiedriskā pasūtījuma izpildi un kādas ir iespējas ietekmēt elektroniskos plašsaziņas līdzekļus gadījumā, ja sabiedriskā pasūtījuma programma nav izpildīta.

Likumprojektā ir gan paredzēta sabiedriskā konsultatīvā padome (Likumprojekta 58.pants), kuras kompetencē ir ar ieteikuma tiesībām piedalīties sabiedriskā pasūtījuma un Elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares attīstības nacionālās stratēģijas izstrādāšanā. Tomēr Komisijas

ieskatā šāda konsultatīvā padome ir nepietiekama, lai nodrošinātu pilnvērtīgu sabiedrības uzraudzību un kontroli.

Īpaši svarīgi ir iespējami precīzi reglamentēt sabiedrības un profesionālo ekspertu līdzdalību sabiedriskā pasūtījuma sagatavošanā un tā realizācijas kontrolē. Konsultatīvajai padomei būtu jāpiedalās arī sabiedriskā pasūtījuma īstenošanas kontrolē.

XI. Elektronisko plašsaziņas līdzekļu koncentrācijas risks

[49] Likumprojekts strukturāli un arī lielā apjomā saturiski balstās uz Radio un TV likumu. Tomēr vairāki nozīmīgi Radio un TV likuma noteikumi nav pārņemti Likumprojektā.

Viens no nozīmīgākajiem noteikumiem, kas nav atrodams Likumprojektā, ir *elektronisko plašsaziņas līdzekļu koncentrācijas un monopolizācijas ierobežojums*.

Komerctiesībās pastāv detalizēts regulējums konkurences veicināšanai un nepieļaujamas koncentrācijas ierobežojumam uzņēmumu saimnieciskajā darbībā. Tomēr Radio un TV likuma 8.pants paredz aizliegt elektronisko plašsaziņas līdzekļu nepieļaujamu koncentrāciju un monopolizāciju arī politisko un sabiedrisko organizāciju interesēs.

Turklāt arī komercdarbībā Radio un TV likums paredz stingrākus noteikumus attiecībā uz elektronisko plašsaziņas līdzekļu īpašnieku iespējām iegūt vairākas raidorganizācijas un īstenot to kontroli.

[50] Likumprojektā šādi ierobežojumi nav paredzēti, tādējādi radot elektronisko plašsaziņas līdzekļu politiskas koncentrācijas risku un draudus politiskajam plurālismam.

Tādēļ nepieciešams attiecīgu noregulējumu ietvert arī šajā Likumprojektā. Latvijas apstākļos tas ir sevišķi būtisks jautājums, jo globālajā salīdzinājumā vietējais vai ārzemju lielīpašnieks bez īpašas finansiālas piepūles var

iegādāties ievērojamu daļu Latvijas plašsaziņas līdzekļu, tādā veidā iegūstot demokrātijai kaitīgu pārmērīgu ietekmi uz Latvijas sabiedrisko domu.

XII. Gala secinājumi

[51] Apkopojot Viedoklī izklāstīto, Komisija jautājumā par **sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu tiesisko regulējumu demokrātiskas valsts iekārtā** nākusi pie šādiem secinājumiem:

I

Spēkā esošais elektronisko plašsaziņas līdzekļu tiesiskais regulējums (likums „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” un Radio un televīzijas likums) ir būtiski nepilnīgs un novecojis. Tas neatbilst Eiropas Savienības tiesību priekšrakstiem un neapraksta modernos elektroniskos plašsaziņas līdzekļus, piemēram, internetu un ciparu (digitālo) apraidi. Spēkā esošie likumi neparedz vienotu terminoloģiju elektronisko plašsaziņas līdzekļu regulējumā.

II

Jauna tiesiska regulējuma radīšana elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem ir nepieciešama augstāk norādīto nepilnību dēļ. To paredz arī prasība ieviest Latvijā Eiropas Parlamenta un Padomes 2007.gada 11.decembra direktīvu 2007/65/EK, ar ko groza Padomes direktīvu 89/552/EEK par dažu tādu televīzijas raidījumu veidošanas un apraides noteikumu koordinēšanu, kas ietverti dalībvalstu normatīvajos un administratīvajos aktos.

III

Saeimas Cilvēktiesību un Sabiedrisko lietu komisija ir sagatavojusi Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma projektu. Saeimas Komisijai ieguldot apjomīgu darbu, Likumprojektā ietverti svarīgākie elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības noteikumi. Vienlaikus, Likumprojekts atsevišķos šajā

Viedoklī apskatītajos jautājumos ir nepietiekošs un to nepieciešams papildināt, it īpaši sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu reglamentācijā.

IV

Nepieciešams normatīvi nostiprināt sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa īpašo nozīmi demokrātiskā iekārtā. Tā regulējums jāveido pēc šāda principa: sabiedriskie plašsaziņas līdzekļi ir radīti sabiedrībai, tos finansē sabiedrība un tos kontrolē sabiedrības pārstāvji.

V

Likumprojektā nepieciešams precīzāk noteikt, un galvenais, ar attiecīgiem mehānismiem nodrošināt, ka Latvijas specifiskajos apstākļos elektronisko plašsaziņas līdzekļu, it sevišķi sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu funkcija ir veicināt sabiedrības izpratni par Latviju kā nacionālu valsti, veicināt latvisko identitāti, latviešu valodu, kultūru, mākslu, tradīcijas, veicināt demokrātisko patriotismu, sabiedrības integrāciju uz latviešu valodas pamata, padziļināt izpratni par nacionālajām vērtībām, Latvijas valsts un latviešu tautas vēsturi. Likumprojektam būtiski jāuzlabo latviešu valodas lietošanas apjoms un jāveicina latviskā vide Latvijas informācijas un kultūras telpā.

VI

Likumprojekts neparedz sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa redakcionālās neatkarības garantijas saistībā ar finanšu resursu pietiekamību un to piešķirtuma prognozējamību. Likumprojektam jānostiprina redakcionālā neatkarība, paredzot pietiekama un prognozējama finansējuma modeli, kas novērstu iespējas izdarīt politisku spiedienu uz sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekli, izmantojot elektroniskā plašsaziņas līdzekļa finansēšanas sviru.

VII

Likumprojektā jāparedz neatkarīgs mehānisms sabiedriskā plašsaziņas līdzekļa programmas satura veidošanai un jāgarantē žurnālistu korpusa

darbības patstāvība tādu jautājumu izskatīšanā un lēmumu pieņemšanā, kas skar programmu saturu.

VIII

Jānovērš pastāvošā interešu konflikta situācija, kurā viena uzraudzības iestāde kontrolē visus elektroniskos plašsaziņas līdzekļus, tai skaitā arī tos plašsaziņas līdzekļus, kuros šī iestāde realizē valsts kā īpašnieka pilnvaras. Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu Padome jāveido pēc principa, ka tajā pārstāvētas pilsoniskās sabiedrības dažādas jomas, piemēram, padomē darbotos pazīstami un respektēti kultūras, mākslas, zinātņu un izglītības nevalstisko organizāciju izvirzīti pārstāvji ar nevainojamu reputāciju. Padomes locekļi pārstāv sabiedrības intereses, tāpēc tie jāizvēlas atklātā Saeimas balsojumā.

IX

Sabiedriskais pasūtījums ir pats svarīgākais programmatiskais uzdevums, ko sabiedrība dod sabiedriskajam elektroniskajam plašsaziņas līdzeklim, tāpēc sabiedriskā pasūtījuma process, pasūtījuma veidošana, tā izpildes kontrole ir iespējami precīzi jāapraksta Likumprojektā. Sabiedriskā pasūtījuma izpilde jāpakļauj stingrai Padomes un sabiedrības pārstāvju kontrolei.

X

Ja Likumprojektu pieņems esošajā redakcijā, spēku zaudēs ierobežojumi attiecībā uz elektronisko plašsaziņas līdzekļu nepieļaujamo koncentrāciju un monopolizāciju politisko un sabiedrisko organizāciju interesēs, tādējādi radot elektronisko plašsaziņas līdzekļu politiskas koncentrācijas risku un draudus politiskajam plurālismam. Latvijas demokrātijas attīstības stadijā nepieļaujama mediju koncentrācija var būtiski iedragāt personas tiesības uz vārda brīvību un radīt negatīvas sekas politiskajiem procesiem valstī.

XI

Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija ir veikusi nozīmīgu darbu, īsā laika posmā sagatavojot Likumprojektu. Vienlaikus, nodrošinot Eiropas Parlamenta un Padomes 2007.gada 11.decembra direktīvas 2007/65/EK ieviešanu, nav ņemti vērā nozīmīgi apsvērumi. Ja tos vairs nebūtu iespējams iekļaut šajā Likumprojektā, tad tie jāiekļauj jaunā likumā, kura sagatavošana jāsāk nekavējoties. Tas var būt gan likumprojekts par būtiskiem grozījumiem un papildinājumiem Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā, vai, vēl labāk, tas varētu būt atsevišķs likums par Sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem. Izstrādājot jauno likumprojektu, būtu turpināma Saeimas komisijas uzteicamā prakse iesaistīt sabiedrības pārstāvjus un ekspertus, kā to Saeimas komisija ir konsekventi darījusi Likumprojekta izstrādē.